

Fiatalok egyenlő eséllyel: mit tehet a könyvtár?

Projektek és példák néhány európai országból

FEIMER Ágnes

A tanulmány a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtárban 2010. szeptember 22-én a „Könyvtárak a veszélyeztetett élethelyzetű gyerekekért és fiatal felnőttekért” címmel rendezett konferencián elhangzott előadás szerkesztett változata.

A könyvtárak világszerte fontos feladatuknak tartják, hogy szolgáltatásaik révén elősegítsék a hátrányos helyzetű rétegek beilleszkedését a társadalomba. Számos európai országban kiemelten figyelnek a fiatalokra, különösen a társadalmi kirekesztődés által fenyegetett csoportokra, akik speciális programok (amelyek kialakításában gyakran ők maguk is részt vesznek), lehetőségek nélkül egyébként soha nem válnának könyvtárhasználóvá. Ezek a programok arra is alkalmasak, hogy megváltoztassák a könyvtárról, könyvtárosokról alkotott, sokszor negatív képet a fiatalokban, és tudatosítsák bennük, hogy a könyvtár „nekik való” hely, amelynek jobbá

formálásában, a számukra otthonos környezet kialakításában, az ő érdeklődésükre számot tartó rendezvények szervezésében ők is részt vehetnek, számítanak a véleményükre.

A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár szeptembertől új szolgáltatást, mentori szolgálatot indított veszélyeztetett élethelyzetű fiatalok számára. A mentori szolgálat indítására 2010. szeptember 22-én került sor az e témához kapcsolódó kiállításmegnyitó és konferencia megrendezésével.

A konferencián tartott előadásom nagyrészt a Nagy-Britanniában lezajlott *Partners for Change*¹ elnevezésű projektre koncentrált, be-

mutatva annak tágabb társadalmi kontextusát, a 2002-ben alakult Olvasási Ügynökség (The Reading Agency, TRA) tevékenységét, különös tekintettel a fiataloknak szánt programjaira (pl. HeadSpace) és néhány, a mostani munkát megalapozó kezdeményezésre (pl. Youthbook). Néhány „nem hagyományos” könyvtár ill. szolgáltatás rövid ismertetésére is sor került, többek között a londoni *Idea Stores*, a leedszi *Studio 12*, vagy a *Kirjasto 10* nevű helsinki könyvtár bemutatására. Idő hiányában azonban a konferencián nem sikerült minden kiválasztott fontos kezdeményezésről szólnom, amit ezzel a tanulmány-nyal próbálok az érdeklődők számára pótolni.

Nagy-Britannia: a Partners for Change projekt

A 2005 májusa és 2007 júniusa között zajló *Partners for Change (PfC)* projekt célja az volt, hogy az Anglia dél-nyugati részén élő 11-19 éves, hátrányos helyzetű fiatalokat bevonja a közkönyvtári programok kialakításába. Az elképzelés az volt, hogy ha a fiatalok részt vesznek a közkönyvtárakkal kapcsolatos döntésekben, a könyvtárosok is jobban képesek lesznek ennek a korosztálynak – amelyhez hagyományosan nehezen értek el a közkönyvtárak – az igényeit kielégíteni. (Más országok kutatásai is azt igazolták, hogy ez a korosztály a leggyakoribb „elmaradó” könyvtárlátogató: iskolaváltás, életmódváltás stb. miatt.)

Azt is remélték, hogy ha a hátrányos helyzetű fiatalok aktívan részt vesznek a közkönyvtárakkal kapcsolatos döntési folyamatokban, jobban a sajátjuknak érzik majd a könyvtári szolgáltatásokat, és a projekt befejeztével továbbra is hajlandók lesznek ezeket igénybe venni. Abban is bíztak, hogy a projekt révén a fiatalok jobban fogják értékelni azt az olvasmányválasztékot, amit a közkönyvtárak nyújtanak, és később is visszatérnek, hogy folytassák a számukra örömet nyújtó olvasást.

A projektet az Olvasási Ügynökség (TRA) koor-

dinálta és nagyrészt a Paul Hamlyn Alapítvány finanszírozta a Múzeumok, Könyvtárak és Levéltárak Tanácsa (MLA) kiegészítő támogatásával. A projekt a fiataloknak nyújtott könyvtári szolgáltatások javítását célzó *Fulfilling their Potential* elnevezésű országos program része, amelynek során új megközelítési módok és eszközök kipróbálásra nyílt lehetőség.

Országos háttér: a Fulfilling their Potential program

2004-ben a *Framework for the Future* nevű stratégiai és cselekvési terv részeként az MLA megbízásából született kutatási jelentés azt hangsúlyozta, hogy a közkönyvtáraknak új módokat kell találniuk a 11-19 éves korosztály könyvtári ellátására. Ezután több szervezet, többek között a gyermekkönyvtárosok egyesülete, az Országos Ifjúsági Hivatal és az Olvasási Ügynökség hosszú távú stratégiát dolgozott ki, amely az ifjúságnak nyújtott szolgáltatások javítását célozza. Ez az országos vízió és stratégia lett a *Fulfilling their Potential* (Képességeik kiteljesítése, Önmegvalósítás, a továbbiakban FtP) program, amelynek lényege a jobbitás (improvement framework). A közkönyvtáraknak olyan szolgáltatásokat kell nyújtaniuk, amelyek pozitív hatással vannak a fiatalokra, azaz

1. a fiatalok úgy érzik, a könyvtár kulcsfontosságú hely számukra,
2. lehetőségük van a könyvtári szolgáltatások alakítására,
3. részt vesznek kreatív olvasási tevékenységben,
4. tájékozódási és tanulmányi céllal használják a könyvtárat.
5. úgy tekintenek a könyvtárra, mint kapura a szélesebb közösséghez.

Az FtP teljes mértékben összhangban áll a kormány *Minden gyerek fontos* (Every Child Matters) és *A fiatalok fontosak* (Youth Matters) irányelvével.

Az FtP-ben érdekelt csoportok felismerték, hogy a program részeként még számos kutatási pro-

jekre van szükség annak tisztázására, hogy a fiatalok (különösen a társadalmilag hátrányos helyzetűek) mit várnak el a közkönyvtáraktól, és hogy megtudják, milyen módon tudnának sikeresen közeledni a fiatalokhoz, és bevonni őket a folyamatba. A PFC az első akciókutatási projekt volt, amelyet az FtP program keretében fejlesztettek ki.

Partnerkapcsolatok és résztvevők

Három könyvtári szolgálat, két megyei (Dorset, Gloucestershire) és egy városi (Swindon) vett részt a projektben.

Dorsetben a célcsoportot a fiatal utazók (Travellers), azaz a vándorló életmódot folytatók alkották (összesen 26 személy). A Traveller-közösség 2000 óta hivatalosan elismert etnikai kisebbség az Egyesült Királyságban. A partnerintézmény a *Traveller Education Service* (az utazók oktatási szolgálata) volt. *Gloucestershireben* a társadalmi kirekesztés határán (at risk of social exclusion) álló, mintegy 137 fiatal képezte a célcsoportot, a partnerek helyi ifjúsági klubok, iskolák, speciális szervezetek (the County's Reintegration Service) voltak. *Swindonban* a fiatal szülőket és gyermekeiket (összesen 69 személyt) jelölték meg célcsoportként, és a programban a fiatal szülőknek lakást nyújtó helyi lakásszövetkezet és egy szociális vállalkozásfejlesztési szervezet (social enterprise agency) volt a partner, amely képzést nyújt a fiatal szülőknek

Az Országos Ifjúsági Hivatal (National Youth Agency) több módon is támogatta a projektben részt vevő csapatokat. Egyrészt képzést nyújtott a könyvtárosoknak a projekt kezdeti szakaszában, amikor még a tervezésnél tartottak, másrészt konzultációs lehetőséget biztosítottak az egész projekt során.

A projekt szakaszai és értékelése

A projekt három szakaszból állt:

1. képességfejlesztés képzéssel és partnerkapcsolatok kialakításával,

2. új megközelítési módok kipróbálása a fiatalok bevonására,
3. a fiatalok részvétele hatásának és hatékonyságának áttekintése és beillesztése az FtP programba.

Mindhárom szakaszban lényeges szempont volt az értékelés, hogy a könyvtárak lássák, a projekt tanulságait hogyan lehet hosszú távon kamatoztatni. Az értékelés azért is fontos volt, hogy más könyvtárak is megismerjék a tanulságokat, és mindezt beilleszthessék az FtP program menetébe.

Miután a projekt a fiatalok viszonylag kisebb számára vonatkozott, az adatgyűjtés kvalitatív módszerekkel történt. A projektben részt vevő könyvtárak munkatársainak naplót kellett vezetniük, és a fiatalokkal való minden beszélgetésről beszámolót kellett írniuk. A vártnál nehezebb volt kvalitatív adatokat nyerni a projektben részt vevő fiataloktól. Sokan boldogan részt vettek a könyvtár által kínált tevékenységben, de vonakodtak attól, hogy elmondják, milyen élményt jelentett nekik az a lehetőség, hogy részt vehettek a könyvtári szolgáltatások alakításában. A projekt egyik tanulsága, hogy többféle módot kell biztosítani a fiataloknak a visszacsatolásra (pl. videonaplók készítése, blogok stb.)

Projekteredmények

1. *A fiatalok szívesen elmondják a közkönyvtári szolgáltatások javításával kapcsolatos véleményüket és javaslataikat.*

A projektben 232 fiatal vett részt, ami jelentősen nagyobb létszám, mint a célcsoportként kijelölt 150 (Dorsetben 26, Gloucestershire-ban 137, Swindonban 69). Ezek a számok azt mutatják, hogy a fiatalok szívesen vesznek részt ilyen kezdeményezésekben.

Azonban mindhárom könyvtári szolgálat azt jelezte, hogy a vártnál több időt vett igénybe a kölcsönös bizalom megteremtése a célcsoporttal. Ez különösen Dorsetben volt érvényes, ahol a könyvtárosoknak hosszú időn keresztül keményen meg kellett dolgozniuk azért, hogy az utazó

(vándorló) közösség elfogadja őket. Mindhárom helyről arról számoltak be a könyvtárosok, hogy nagyfokú rugalmasságra van szükség a fiatalokhoz való közeledés során, és többféle módszert kell alkalmazni.

2. A hátrányos társadalmi helyzetű fiatalok nem mindig tudják, mit várhatnak el egy közkönyvtártól.

Dorsetből és Swindonból azt jelezték a könyvtárosok, hogy célcsoportjuknak kevés tapasztalata volt a közkönyvtárak használatáról, és plusz foglalkozásokat kellett szervezni, hogy megértsék, mit nyújthat számukra a közkönyvtár. Ez fontos volt, mielőtt kikérték véleményüket a szolgáltatások bővítésével kapcsolatban.

Swindonban a fiatal anyák pl. úgy ismerték meg közelebről a könyvtár munkáját, hogy a könyvtárosokkal együtt dolgoztak az ún. *Mesezsák* készítésében, amelybe könyvek, játékok és más kellékek kerültek, amelyek a gyerekek szánt felolvasó alkalmához és más rendezvényekhez nyújtottak segítséget. Dorsetben a fiatal utazók csoportjából a nőket hívták meg a hozzájuk legközelebbi közkönyvtárba egyik este. Miután előzőleg felmérték érdeklődési körüket, az estét a divat és a szépség témája köré szervezték: szépségápolási szakember állt rendelkezésükre, könyvtárbeutatót tartottak, és internetes forrásokat mutattak meg az egészség és szépség témájában. Mindez segített a kölcsönös bizalom megteremtésében, és pozitív képet nyújtott a könyvtár szolgáltatásairól. Dorsetben azonban még a korábbi negatív tapasztalatokat is le kellett győzni. (Állandó lakcím hiányában nem kölcsönöztek számukra.)

3. A hátrányos társadalmi helyzetű fiatalok gyakran nem bíznak abban, hogy meg tudják változtatni a dolgokat.

Főként Gloucestershire-ből számoltak be arról a fiatalok, hogy bár gyakran kérdezték a véleményüket különböző nyilvános szolgáltatásokról, mégsem voltak meggyőződve arról, hogy bármi is megváltozott volna véleményük hatására. Ezenkívül ritkán tájékoztatták őket arról, mi tör-

tént a beszélgetések eredményeképp.

A fiatalok visszajelzéseiből és a képzés során szerzett ismeretek révén a könyvtárosok megértették, mennyire fontos a rendszeres visszacsatolás, hogy a fiatalok megtudják, mi változott ötleteik és javaslaik hatására. Gloucestershire-ben is és Swindonban is speciális esteket szerveztek, hogy szélesebb körben bemutathassák a fiatalok hozzájárulását.

Swindonban a fiatal szülőknek (akik egy gyermekkönyvtár berendezésének tervezésében vettek részt) lehetőségük volt a helyi parlamenti képviselővel beszélgetni arról, hogyan kerültek be a projektbe. A könyvtárosok azt remélték, hogy a résztvevők hozzájárulásának nyilvános bemutatása és az azt követő jelenlét a helyi médiában segít abban, hogy úgy érezzék, értékeli őket.

4. A hátrányos társadalmi helyzetű fiatalok életmódja nem teszi lehetővé, hogy olyan mértékben kapcsolódjanak be a könyvtár munkájába, ahogy az a könyvtárosok elvárják.

Sok könyvtáros meglepődve tapasztalta, hogy az általuk felkeresett fiatalok milyen körülmények között élnek. A vándorló közösségnél, ahol a hat táborból 3 nem hivatalosan engedélyezett volt, döbbenet fedezték fel, hogy a fiataloknak gyertyafény mellett kell olvasniuk, mivel nincs áram. (Folyóvíz sem volt.)

Swindonban előfordult, hogy a fiatal szülők a megbeszélte találkozóra nem jöttek el.

A könyvtárosok megértették, hogy a sikeres munka érdekében el kell fogadniuk azokat a körülményeket, amelyek között ezek a fiatalok élnek. Rugalmasabb, személyre szóló szolgáltatásra van szükség a célcsoport igényeinek ki-elégítéséhez.

5. A könyvtárosoknak támogatásra és képzésre van szükségük, hogy magabiztosan járjanak el, amikor a fiatalokat a könyvtári döntéshozatalban való részvételre kérik fel.

A Pfc projektben részt vevő könyvtárosok gyakran utaltak arra, mennyire értékeli az Ifjúsági Hivataltól és az Olvasási Ügynökségtől kapott

folyamatos támogatást és képzést. Különösen értékesnek tartották a projekt kezdetén, hogy alapos képzést kaptak a fiatalok bevonásának különböző módszereiről, és nem kellett rögtön, ismeretek nélkül belevágniuk a feladatba.

Vezetőiknek is meg kell ismerniük a projektet, megérteniük fontosságát, céljait, mert ez segítheti a hátrányos társadalmi helyzetű fiatalokkal kapcsolatos későbbi munkát.

6. A fiatalok részvétele a könyvtári szolgáltatásokban segítheti a hátrányos helyzetű fiatalok érdeklődésének felkeltését a könyvek és olvasás iránt

A projekt folyamán a könyvtárosok sokféle könyvet és más forrást használtak a fiatalok érdeklődésének felkeltésére. Gloucestershire-ben mangákat, Dorsetben viszont az utazók kérésére speciális (utazással kapcsolatos) anyagokat szereztek be. Swindonban a fiatal szülők, amikor könyvekről beszéltek a kisgyerekeikkel, maguk is érdeklődőbbé váltak az olvasás és a könyvek iránt.

7. A partneri kapcsolatok segíthetik a könyvtárakat a hátrányos társadalmi helyzetű fiatalok elérésében és bevonásában.

Mindhárom könyvtári szolgálat azt jelezte, hogy a helyi partneri kapcsolatok nagyban segítették őket a fiatal célcsoport elérésében. Swindonban a könyvtárosok a lakásszövetkezet és a szociális vállalkozásfejlesztési szervezet nélkül nem tudtak volna tartós és bizalommal teli kapcsolatot létesíteni a fiatal szülőkkel. A partnerintézmények munkatársai híd szerepet tölthettek be a könyvtárosok és a fiatalok között. Jól működő partneri kapcsolatoknál a partnerintézmények munkatársai meggyőzhetik a fiatalokat arról, milyen jelentős esemény, hogy részt vehetnek egy ilyen projektben, és gyakorlati támogatást is nyújthatnak nekik, hogy biztosítsák folyamatos részvételüket.

Mindhárom helyről azt jelezték a könyvtárosok, hogy a partneri kapcsolatok kiépítése sok időt vett igénybe, mivel mindkét félnek meg kellett értenie egymás szerepét és céljait.

A Pfc projekt tanulságainak beépítése a részt vevő könyvtárak szolgáltatásaiba

A részt vevő könyvtárak számára a projekt nem egyszeri alkalmat jelentett a fiatalokkal való kapcsolatfelvétellel. Mindannyian azért vettek részt a projektben, mert elhatározták, a tanulságokat arra használják, hogy hosszú távon megváltoztassák a fiatalok és a könyvtári szolgáltatások viszonyát. Mindhárom könyvtár meghatározta, hogyan őrzi meg és bővíti ki feladatait a fiatalok, különösen a társadalmilag hátrányos helyzetűek bevonásával kapcsolatban, és ezt a szolgáltatási tervében is tükrözi.

Mások számára is átvehető tanulságok

Az alkalmazott akciókutatási modell révén számos átvehető tanulság fogalmazódott meg, melyeket bármely könyvtár felhasználhat, ahol javítani szeretnék a hátrányos helyzetű fiatalok könyvtári ellátását. Összefoglalva:

1. Készülj fel, hogy rugalmas legyél a hátrányos társadalmi helyzetű fiatalokkal való kapcsolatfelvétel során, és ne keseredj el, ha kezdetben a fiatalok semmiben sem akarnak részt venni!
2. Adj a fiataloknak ízelítőt a közkönyvtári kínálatból, mielőtt megkérdeznéd tőlük, milyen ötleteik vannak a szolgáltatások jobbításával kapcsolatban!
3. Gondoskodj róla, hogy elegendő támogatás és forrás álljon a könyvtárosok rendelkezésére ahhoz, hogy hatékonyan tudjanak dolgozni a fiatalokkal!
4. Tájékoztasd a fiatalokat részvételük határsáról, és alkalomadtán adj lehetőséget az ünneplésre és annak bemutatására, milyen változás következett be tevékenységük nyomán!
5. Olyan könyveket és egyéb forrásokat válassz ki, amelyek feltehetően megragadják a célcsoport fantáziáját!
6. Építs ki partneri kapcsolatokat a fiatalokkal foglalkozó szervezetekkel!

7. Realisztikus célokat tűzz ki a hátrányos társadalmi helyzetű fiatalokkal való munkában!
8. Fogadd el a fiatalok mostani életmódját!
9. Találj módot a fiatalok érdeklődésének és részvételének a fenntartására!
10. Használj országosan elérhető eszközöket és forrásokat, hogy alapvető változás következzen be a fiatalokkal való könyvtári munkában!

Országos változások kezdeményezése

Az Olvasási Ügynökség (TRA) minden alkalmat felhasznált arra, hogy a projekt tanulságait az FtP program további fejlesztéseibe beépítse. A tapasztalatokat a dél-nyugati régióban és országosan is terjesztették. 2007 februárjában a *Fulfilling their Potential* programról rendezett konferencián mutatták be a Pfc projektet, ahol Swindonból az egyik részt vevő fiatal beszámolt a projekttel kapcsolatos tapasztalatairól. Azt remélik, hogy ez a szétsugárzó tevékenység más könyvtárakat is arra ösztönöz, hogy adaptálják az FtP program célkitűzéseit, és javítsák módszereiket és gyakorlatukat.

A Pfc projekt tapasztalatairól az Ifjúsági Könyvtárak Országos Testületének is beszámoltak, és a projektet a Kulturális, Médiaügyi és Sportminisztérium (DCMS) esettanulmányként használja annak illusztrálására, milyen pozitív szerepet játszik a közkönyvtár a fiatalok életében.

Ezenkívül az Olvasási Ügynökség a Pfc projekt tapasztalatait felhasználta a soron következő FtP akciókutatói projektek tervezésénél. A 2007 áprilisában indult *HeadSpace* projekt (részletesen ld. később) a fiatalok aktív bevonását „magasabb fokozatra kapcsolta”, lehetővé téve a hátrányos társadalmi helyzetű fiatalok számára, hogy megszervezzék és működtessék a saját maguk által kitalált könyvtári szolgáltatást.

Összegzés

A Paul Hamlyn Alapítvány támogatása kiváló lehetőséget teremtett annak feltárására, hogy

a hátrányos társadalmi helyzetű fiatalokat hogyan lehet bevonni a könyvtári szolgáltatások alakításába. A projekt során kiderült, hogy a hátrányos helyzetű fiatalok – a könyvtárosok támogatásával és bátorításával – hajlandók a helyi közkönyvtár munkájában részt venni. Aktív részvételük előnyös egyrészt a könyvtár számára, mivel biztosítja, hogy a szolgáltatások jobban megfeleljenek a fiatalok igényeinek, másrészt maguknak a fiataloknak is hasznos, mert fejleszti önbizalmukat és a hitet önmagukban. A projekt tanulságait bármely közkönyvtár hasznosíthatja, amely aktív stratégiát szándékozik kidolgozni a hátrányos helyzetű fiatalok részvételének előmozdítására.

Az Olvasási Ügynökség fiatalokkal kapcsolatos programjai

Az Olvasási Ügynökség² az MLA megbízásából országos stratégiát dolgozott ki a fiataloknak nyújtott könyvtári szolgáltatások javítására, amely a 11-19 éveseket állítja középpontba. 2009/2010-ben 75 könyvtári szolgálattal működtek együtt, programjaikba 12 500 fiatalot vontak be, közülük sok szegény környezetből származott.

A *HeadSpace*³ azt a sürgető igényt elégíti ki, amely ingyenes, lakóhelyhez közeli, biztonságos hely létrehozása iránt jelentkezik, ahol a fiatalok pozitív tevékenységekben, önkéntes munkákban vehetnek részt, fejleszthetik képességeiket és növelhetik önbizalmukat. Eddig húsz *HeadSpace* nyílt meg (ebből tizennyolc a Lottóalap támogatásával), és továbbiak is lesznek; a projekt világos üzenete, hogy a fiatalokat várják, és részvételüket értékelik a könyvtárban.

A projektben eddig

- öt és fél ezer fiatal vett részt, 40%-uk társadalmi kirekesztődés által fenyegetett csoportból,
- több mint 50%-uk nem használta a könyvtárat korábban,

- kétezren vettek részt a környezet kialakításával, személyzet toborzásával, az állomány kiválasztásával, kreatív rendezvények tervezésével és lebonyolításával kapcsolatos vezetői döntésekben,
- háromszázan hosszú távon is vállaltak önkéntes munkát,
- harminchatan találtak hosszú távon munkát maguknak.

A HeadSpace-szel kapcsolatos tapasztalatok azt bizonyítják, hogy a fiatalok önkéntes munkája képességeik javulását, önbizalmuk erősödését és a közösség ügyei iránti elkötelezettséget eredményez.

A Library offer to young people (Könyvtári kínálat fiataloknak): ehhez is a HeadSpace ad mintát. Bemutatja azokat a szolgáltatásokat, amelyeket a könyvtárak nyújthatnak a fiataloknak, és azt is, hogyan lehet bevonni a fiatalokat a helyi könyvtári szolgáltatások működtetésébe. Mindez széles körű kutatásokon és konzultációkon, a fiatalok és a könyvtárak közötti együttműködés pozitív példáin alapul.

*Fulfilling their Potential*⁴ (ld. fent is): a TRA két éven keresztül folytatott konzultációkat fiatalokkal, hogy megismerje véleményüket a helyi könyvtárról és arról, mit látnának ott szívesen. A konzultációk után dolgozta ki a TRA új programjait (groupthing, Participate és HeadSpace). Jelenleg az FtP projekt keretében fiatalokkal foglalkozó könyvtárosoknak rendeznek képzéseket Anglia észak-nyugati régiójában. A fiatalok itt már aktívan részt vesznek a helyi közkönyvtár életében, az állománnyal, a környezettel és a rendezvényekkel kapcsolatos döntésekben. A program honlapján számos esettanulmány olvasható.

A *groupthing* egyrészt a fiataloknak, másrészt a könyvtáraknak szánt szolgáltatás. A *groupthing.org* a fiatalok biztonságos, ingyenesen elérhető közösségi hálózata, ahol beszélgethetnek társaikkal olvasásról, írásról és arról, hol tudják publikálni írásaikat.

A *MyVoice – write or wrong?* kísérleti kreatív projekt. Kilenc fiatal (13-19 éveseket) támogatott abban, hogy írják meg véleményüket a rasszizmusról, háborúról, durva szélsőségességről és a fiatalok médiában való jelenlétéről. Könyvtárosoktól és íróktól kaptak szakmai segítséget.

A *Participate* programcsomag, amely a könyvtárak fiatalokkal való munkáját támogatja (konzultációs lehetőségek, szemináriumok, új források a jelenlegi kormányzati irányelvekről stb.).

Az *Out of the Box*⁵ az Ifjúsági Hivatallal közös program, amelynek keretében olvasásra próbálják rávenni azokat a fiatalokat, akik kimaradtak az iskolarendszerű oktatásból. A projekt előzményei a *Boox for Us*, a *Youtbboox*, illetve folytatása, a *YouthBOOX: Moving On*.

A *Boox for Us* 1998 novemberében indult és 1999 májusáig tartott. Az Olvasás Éve rendezvénysorozat keretében 17 500 fontot kapott, s a *Well Worth Reading*, a TRA elődje és az Országos Ifjúsági Hivatal szervezte. Célja a társadalmi kirekesztés elleni harc, olyan fiatalok elérése, akik egyébként nem mennének maguktól könyvtárba. Hat demonstrációs projekt keretében ifjúságvédelmi szakemberek és könyvtárosok működtek együtt 13-16 éves, hátrányos társadalmi helyzetű fiatalok (többek között az iskolai képzésből kizárt/kimaradt gyerekek) olvasási kultúrájának fejlesztésében. Kb. nyolcvan fiatal vett részt ezekben a projektekben, amelyek főként ifjúsági klubokban és gyermekotthonokban zajlottak. A cél az volt, hogy az olvasást élvezetes szabadidős tevékenységgé változtassa a fiatalok számára, és ráirányítsa figyelmüket életük fontos kérdéseire. A könyvtárosok nagyra értékelték az ifjúságvédelmi szakemberek munkáját, akik jó érzékkel tudtak kapcsolatot teremteni a fiatalokkal, különösen a hátrányos helyzetűekkel, és segítették a könyvtárosokat olyan programok tervezésében, amelyek valóban érdekelték őket.

A 2000 januárjában indított és négy évig tartó *Youthboox* célja az volt, hogy feltárja, milyen

olvasásra nevelő „trükkök” működnek leghatékonyabban 13-18 évesek körében. Húsz önkormányzat vett részt benne, szoros partneri kapcsolatok alakultak ki az ifjúságvédelmi szakemberek és az iskolai/közkönyvtárosok között. A programban videó- és képregény-készítés, könyvtári átalakítások, magazinkészítés, történetek fényképekben elmesélve digitális fényképezőgép használatával, vers- és novellairás stb., tehát kreatív tevékenységek is szerepeltek.

A *YouthBOOX: Moving On* program az olvasásfejlesztést és az alapvető készségek fejlesztését tűzte ki célul a hátrányos társadalmi helyzetű fiatalok körében. Ebben a fő partner az Országos Ifjúsági Hivatal és az Alapvető Készségek Ügynöksége volt. A program öt helyi projekttel indult, amelyek az alacsonyabb szintű olvasási készségekkel rendelkező fiatalokat célozták meg.

Az *Out of the Box* hat demonstrációs projektjének egyike Hertfordshire⁶ megyében zajlott, Hemel Hempstead város könyvtárában. A cél fiatal önkéntesek toborzása volt a 16-25 éves korosztálynak szóló könyvek kiválasztására, amelyeket aztán különgyűjteményként helyeztek el a könyvtárban (mivel ez a „normál” beszerzéseken felüli állományrészt jelent). Az országos ifjúsági önkéntes program, a *vinvolved* vállalta a reklámfeladatokat és az önkéntesek toborzását, a könyvtár pedig képzést szervezett a könyvkiválasztás folyamatának tudnivalóiról. Az önkéntesek toborzásánál fontos szempont volt, hogy a kiválasztott fiatal érdeklődjön a könyvek és az olvasás iránt, rendelkezzen számítógépes ismeretekkel, ismerje a windowsos alkalmazásokat és az internetet (mivel a kiválasztás nagyrészt a szállítók honlapjáról történik), és megfelelő időt tudjon szánni a projektekre. A fiatalok négy alkalommal, egyenként két és fél órás kurzuson vettek részt, amelynek során megismerkedtek a projekt célkitűzéseivel, a könyvtár szolgáltatásaival, állományával, katalógusával és az „önkiszolgálási” lehetőségekkel, az állomány kiválasztásának megyei szintű kritériumaival, szolgáltatói honlapokkal, valamint részletesen a kiválasztás (előszerzeményezés) folyamatával. A projekt hi-

telességéhez nagymértékben hozzájárult, hogy a címek kiválasztását semmiféle módon nem cenzúrázták – erről az önkéntesek meg is győződhetnek –, így valóban sajátjuknak érezték a projektet. Azzal, hogy a fiatalok esélyt kaptak az általuk használt szolgáltatás befolyásolására a közvetlen könyvkiválasztással, új készségeket is elsajátítottak, ami növelte önbizalmukat és javította elhelyezkedési lehetőségeiket, jó érzéssel töltötte le őket pozitív hozzájárulásuk a könyvtár állományának alakításához. A könyvtárosok azt is remélték, a projekttel bebizonyosodik, hogy a hertfordshire-i könyvtárak érzékenyen reagálnak a helyi közösség igényeire. A projekt során a fiatalok a felnőtt szépirodalomból 1000, a gyermekirodalomból 500 font értékben választottak műveket, amelyek rövid időn belül népszerűek lettek, az első négy hónapban 69%-os kölcsönzési eredményt mutattak (az átlagos 38,6%-kal szemben). A kölcsönzők viszont csak mintegy 10%-ban tartoztak a megcélzott 16-25 éves korosztályhoz, tehát a célcsoport elérése még nem sikerült teljesen. A Hemel Hempsteadben 2009-ben zajlott projekt eredményeire építve a megye további könyvtáraiban is terveznek hasonló, már célzottabb toborzással az iskolákban, ifjúsági központokban, és lehetőséget biztosítva a korábbi résztvevők számára, hogy mentorként működjenek közre a programokban.

Új típusú, a tanuláshoz és kreatív tevékenységeknek is helyet adó közkönyvtárak

*Idea Stores*⁷

A Tower Hamlets London 215 ezer lakosú városrésze, ahol a lakosság 49%-a színes bőrű. Egyharmaduk Bangladesből, a többiek Szomáliából, Kínából, Vietnámból, Afrikából és a karibi térségből érkeztek. A kerületet két véglet jellemzi: egyrészt itt laknak az Egyesült Királyság legszélsőségesebb, analfabetizmussal és

munkanélküliséggel leginkább sújtott rétegei, ugyanakkor a százezer embert foglalkoztató multinacionális cégek zömében igen jól fizetett alkalmazottai is.

Itt indult 1999-ben az Idea Stores gondolata és megvalósítása. A kerület könyvtárainak akkori látogatottsága csak 20%-os volt, miközben a többi kerületé az ott élő lakosság 50%-át érte el vagy meg is haladta. Ezért olyan szolgáltatásokat kellett kitalálni, amelyekkel be lehetett csábítani az embereket a könyvtárba. Arra a következtetésre jutottak, hogy az információs szolgáltatásokat, a felnőttoktatást és az önképzést kombinálni kell a hagyományos könyvtári funkciókkal

A könyvtári épületeket a főbb utcákba telepítették, a heti 46 órás nyitva tartást heti 71-re emelték, vagyis minden nap nyitva tartanak, az évi 365-ből 357 napon elérhetőek. Jelentősen megemelték a könyvek, CD-k, DVD-k számát, és jobb elhelyezést, hozzáférhetőséget biztosítottak ennek az állományrésznek. Az épületek számítógépparkját a felhasználók és a könyvtárosok igényei szerint alakították ki.

Az ún. LLL (lifelong learning), „az élethosszig tartó tanulás” szervezett képzései nem bizonyultak elégségesnek. Ki kellett egészíteni írás- és olvasástanulási kurzusokkal. A várható pozitív eredmény növelése érdekében a legkiválóbb építészeket kérték fel, hogy alakítsák, díszítsék, színezzék, világítsák meg a belső tereket természetes színekkel, természetes fénnel, sok-sok üveglablakkal, hogy inkább egy bevásárló központhoz, mint a megszokott, hagyományos oktatási intézményekhez hasonlítsanak.

A rugalmas építészeti megoldások lehetővé teszik a közösségi tevékenységek, az oktatási és könyvtári szolgáltatások integrációját. Az osztálytermek, a számítógépes laborok és a könyvállomány nem különülnek el egymástól. A kávézóban pihenő látogató például hatalmas üvegfalakon keresztül láthatja az éppen folyó tanfolyamokat. Ez az elrendezés növeli a belátható tereket, és a látvány is bátorítja, tanulásra ösztönzi a könyvtár látogatóit.

A 2002-től működő új szemléletű könyvtárnak új nevet is kívántak adni, „modern könyvtár”,

„képzési platform”. A képzést, a tanulást akarták hangsúlyozni az elnevezéssel, hogy a hátrányos helyzetűek azonnal értsék, nem hagyományos könyvtárról van szó. Végül az „Idea Stores” mellett döntöttek. Az első Store megnyitása óta további tíz nyitotta meg kapuit.

*Studio 12*⁸

A leedszi városi könyvtár központjában létrehozott szolgáltatás arra mutat példát, hogy a közkönyvtárosok mennyire tudják megvalósítani a társadalmi integrációs irányelveket. Egy média-művészeti szervezettel együttműködve a Studio 12 Leeds legszegényebb részéből származó fiataloknak nyújt ingyenes hozzáférést egy felvételek készítésére alkalmas stúdióhoz, akkreditált képzéshez, és professzionális technikai eszközökhöz zenei, video- és más médiafelvételek készítésére. A stúdióban az új technikai lehetőségek – úm. videoszerkesztő készlet, digitális képmegjelenítő berendezés, zenei és animációs szoftverek stb. állnak az érdeklődők rendelkezésére. Heti négy napon át tart nyitva. A fiatalok munkáit a stúdió weboldalán mutatják be, élő közönségnek pedig a város központjában adhatják elő műveiket.

Példák skandináv országokból

A skandináv országokban a hátrányos társadalmi helyzetűek csoportjába elsősorban az etnikai kisebbségek (bevándorlók) tartoznak, a számukra nyújtott könyvtári szolgáltatások példaértékűek lehetnek minden ország számára. A bevándorlók meglehetősen nagy hányadának (47%) nincs munkája, tehát többszörösen is hátrányos helyzetű. (A dánoknál ez az arány csak 24%). Az OECD kutatásai szerint a harmadik generációs bevándorlóknak ugyanannyi szociális problémájuk van és ugyanolyan magas a bűnözési szint náluk, mint szüleiknél, ezért ezekben az országokban is kiemelten foglalkoznak a könyvtárak a fiatalokkal, különösen a bevándorló családból származókkal. *Dániában* pl. a fiatalok iskolai

feladatainak megoldásához az ún. házifeladat-kávézók⁹ nyújtanak segítséget, amelyek hálózata fokozatosan épül ki a dán közkönyvtárakban. Egyre nagyobb hangsúlyt fektetnek a barátságos, kötetlen összejöveteleket lehetővé tevő könyvtári környezet kialakítására, és számos olvasásfejlesztési projektet is megvalósítottak ezekben az országokban. A fiatalok kreativitását segíti, önkifejezési lehetőséget kínál számukra a svéd *Demotek* projekt. A fiatalok alkotásai (írások, filmek, hangfelvételek) bekerülnek a helyi közkönyvtárak állományába, megtekinthetők, kölcsönözhetők. Finnországban a *Kirjasto 10* nevű helsinki könyvtár¹⁰ nyújt színteret elsősorban a fiatalok zenei alkotómunkájához, fellépésekhez, kiállításokhoz és egyéb kulturális eseményekhez.

A Libraries for All projekt¹¹

A Libraries for All – European Strategy for Multicultural Education (ESME), azaz a Multikulturális Oktatás Európai Stratégiája – Mindenki Könyvtára kétéves, 2008 októberétől 2010 szeptemberéig tartó európai kísérleti projekt, amely multikulturális közkönyvtárak és interkulturális könyvtári szolgáltatások modelljeinek kidolgozását tűzte ki célul. Kulcsfontosságú momentum a projektben a bevándorlókkal való együttműködés annak érdekében, hogy a bevándorló lakosság kulturális tőkéje is bekerüljön a fejlesztési folyamatba. A projektben részt vevő négy ország (Ausztria, Csehország, Németország és Svédország) kiválasztott kísérleti könyvtáraiban helyi tanácsadó testületeket hoztak létre a multikulturális ügyekhez. Ez a testület könyvtárosokból és a bevándorló közösség választott tagjaiból áll. Néhány könyvtárban a tanácsadó testület tagjai aktívan részt vesznek a konkrét projektfeladatokban is. Fontos szerepet játszanak a célcsoport elérésében, az információ begyűjtésében és terjesztésében a helyi közösségen belül, ezzel is népszerűsítve a könyvtárakat és a helyi közösségnek nyújtott szolgáltatásokat. Mind a négy kísérleti projektben (a helyszínek

Götzis, Prága, Frankfurt és Gothenburg) közös az anyanyelvi fejlődés támogatása, a második idegen nyelv tanulásának segítése a bevándorlók számára és a digitális szakadék áthidalása számítógép-használati tanfolyamok szervezésével. A projekt értékelése után az egyes könyvtárak tapasztalatainak és a bevált gyakorlat korábban összegyűjtött esettanulmányai felhasználásával kézikönyvet fognak készíteni arról, hogyan kell a „mindenki könyvtárát” megvalósítani. Néhány példa a projekt honlapjáról, az említett „Best Practices” menüpontból:

Újságot olvasunk – együtt Odenseben¹²

Az odensei városi központi könyvtárban zajló programban különböző országokból származó bevándorló és menekült nők vettek részt. Ők maguk választhatták ki az őket érdeklő újságcikkeket. (Témájuk rendszerint a nők élete általában, egészség, gyerekek, családi élet, oktatás, munkalehetőségek Dániában, rasszizmus, nyelvtudás, globalizáció, vallás, politika volt.) A kiválasztott cikkeket elolvasás után megbeszélték. A nők egy másik projektben is részt vettek, amelynek célja, hogy felkészítse őket az álláskeresésre. A beszélgetés kiindulópontja sokszor a résztvevők élettörténete volt. A nők megtanulták, hogyan kell beszédbe elegyedni és különböző témákról társalogni egymással. A három hónapig tartó programot két könyvtáros és egy asszisztens vezette, hetente háromszor találkoztak a résztvevőkkel. Felkerestek szociális és egészségügyi iskolákat, kórházat és kávéházat is, ahol a nyelvet gyakorolhatták.

Itt mindnyájan itthon vagyunk¹³

A program helyszíne az ostravai városi könyvtár Csehországban. 2006 októberében roma használók részére nyitottak közkönyvtárat Ostrava-Vitkovicében a 2004 óta folyó ún. *Romani Kereka* (Cigánykör) program részeként. Az ezen a területen lakó romák még a város többi részéhez képest is rosszabb körülmények között élnek, ezért ezt a területet választották ki egy

speciális integrációs tevékenység helyszínéül. A célcsoport igényeinek feltérképezése érdekében együttműködtek a szociális gondozókkal és a romákkal, valamint tanulmányozták a vonatkozó szakirodalmat is. Felhasználták a korábbi, roma gyerekekkel kapcsolatos tapasztalataikat és a nemzetközi bevált gyakorlat példáit. 2005-ben meglátogatták a pécsi Gandhi gimnázium könyvtárát, amely sikeres modellnek bizonyult számukra. (A program részletes ismertetését ld. Péterfi Rita cikkében¹⁴.)

Együttműködés a roma közösséggel¹⁵

Rožnov pod Radhoštěm városi könyvtára már több mint 25 éve szervez rendezvényeket, vetélkedőket a nevelőotthoni klubnak, amelyeken a nevelőotthonban élő gyerekeken kívül a városban lakó roma gyerekek is részt vesznek. Az előbbieknél láthatóan sokkal tanultabbak és aktívabbak, mint a többiek, még a többségi társadalom gyerekeivel összehasonlítva is. Ez a különbség jól érzékelhető volt az ún. boszorkányok napján rendezett vetélkedőkön (a seprűdobás, gyógyital-készítés, jelmezverseny stb. során). A könyvtár kiemelt figyelmet fordít az idősebb (12-15 éves) roma korosztályra is: heti egy alkalommal például csak ők használhatják az internetes számítógépeket. Ezt a lehetőséget különösen a fiúk értékelik. A könyvtár romákkal kapcsolatos tevékenységében nagy segítséget nyújtott az indiai származású *Kumar Vishwanathan*, aki rengeteg tapasztalattal rendelkezik az ostravai roma közösséggel való folyamatos kapcsolattartásból adódóan, és számos ötlettel, jó tanáccsal szolgált a további munkához, programokhoz. Ennek egyik példája, hogy az *Egészséges Rožnov* nevű civil csoporttal közösen a könyvtárosok gyakran viszik kirándulni a roma gyerekeket a környékbeli hegyekbe, összekapcsolva a természetjárást a turistautak megtisztításával is. A moráviai roma közösség egyik tagjának (aki gyermekkorától aktív könyvtárhasználó) kezdeményezésére a könyvtár részt vett a városban zajló *A Roma Kultúra Hete* programjaiban: egyrészt helyet biztosított

egy gyermekrajz kiállításnak, másrészt ott rendezték a roma kórus koncertjét is.

A bemutatott programok a *Libraries for All* talán nem legjellemzőbb esetei, de a két csehországi példát a célcsoport és a magyar tapasztalatok átvétele miatt tartom fontosnak. A négy (osztrák, cseh, német és svéd) kísérleti könyvtár bizonyára rövidesen közzéteszi a projekt eredményeit a honlapon, az egyikről már cikk is született¹⁶.

A jelenlegi európai politikai környezetben, amikor több vezető európai politikus állítja, hogy a multikulturalizmus zsákutca, az asszimilációt kínáló modell megbukott, nem lehet eléggé hangsúlyozni, mennyire fontos, hogy a kulturális intézmények, elsősorban a könyvtárak tegyék a dolgukat, és szolgáltatásaikkal továbbra is támogassák az eltérő etnikumú csoportok társadalmi integrációját. Ebben sokat segítenek a több országot átfogó projektek, példaértékű országos kezdeményezések, és az IFLA – amelynek e témával foglalkozó szekciója (Section on Library Services to Multicultural Populations) ebben az évben ünnepli fennállásának 30. évfordulóját – folyamatos szakmai irányítása.

Felhasznált források és irodalom

1. EASTELL, Ciara: The Partners for Change project: involving socially excluded young people in shaping public library services. = *New Review of Children's Literature and Librarianship*, 14. vol. 2008. 1. no. 31-44. p.
2. <http://www.readingagency.org.uk/young/>
3. <http://www.readingagency.org.uk/young/headspace/>
4. <http://www.readingagency.org.uk/young/fulfilling-their-potential/>
5. <http://www.readingagency.org.uk/young/out-of-the-box/>
6. HUMPRHEYS, Carol – JACKSON, Annette: Consultation and beyond. = *Public Library Journal*, 25. vol. 2010. 2. no. 7-9. p.
7. <http://www.ideastore.co.uk/en/home>

8. <http://www.leeds.gov.uk/page.aspx?pageidentifier=BF903A AFBD10EB4A80256E1C004E7376>
8. http://www.finno.dk/education-en/school-homework-cafes?set_language=en
10. <http://www.lib.hel.fi/en-GB/kirjasto10/>
11. <http://www.librariesforall.eu/>
12. <http://www.librariesforall.eu/en/best-practices/we-read-the-newspaper-together-in-odense>
13. <http://www.librariesforall.eu/en/best-practices/we-are-all-at-home-here>
14. PÉTERFI Rita: Közös utak : a cigányság könyvtári ellátása Északkelet-Csehországban. = Könyvtári Figyelő, 19. évf. 2009. 1. sz. 81-87. p.
15. <http://www.librariesforall.eu/en/best-practices/cooperation-with-the-roma-community>
16. SCHUMANN, Silke: Frankfurt am Main ponttet mit EU-Projekt : Interkulturelle Familienangebote der Stadtbücherei im Rahmen von »Libraries For All«. = BuB : Forum Bibliothek und Information, 62. vol. 2010. 6. no. 445-447. p.

Az osztrák közkönyvtárak támogatási programja

Az osztrák Új könyvtártámogatás (Büchereiförderung Neu) rendszere a könyvtáros-képzést, a hozzáférés és a médiakínálat minőségének javítását célozza meg, mégpedig a strukturális átalakítások (a média-állomány gyarapítása, gépek beszerzése) és az innovatív, fenntartható projektek (közkönyvtárak építése vagy átépítése, könyvtári hálózatok kialakítása, innovatív szolgáltatások bevezetése) támogatása révén. A pályázatot március végéig kell benyújtani, a részletes projekt- és pénzügyi tervvel együtt. A pályázóknak a vállalt önrészeiről és tevékenységükről is számot kell adniuk.

(A pályázati útmutatók és űrlapok a minisztérium honlapján érhetők el.)

A majdani nyertes pályázatokat az osztrák kulturális tárca (Bundesministerium für Unterricht, Kunst und Kultur = BM:UKK) gondozza és értékeli. (Forrás: <http://www.bmukk.gv.at/buechereifoerderung-neu>)

Az IFLA 2011 augusztusában a San Juanban (Puerto Rico) megrendezésre kerülő 77. világkonferenciáján (fő témája: Könyvtárak, túl a könyvtárakon: integráció, innováció és információ mindenkinek) az elektronikus dokumentumok kötelempéldány-szolgáltatásának kérdéseit is megvitatják. Az e-dokumentumok könyvtári szerepével 2010-ben göteborgban a Nemzeti könyvtárak Igazgatóinak Tanácskozása (CDNL - Conference of Directors of National Libraries) foglalkozott korábban, amikor a British Library 2009-es felmérése kapcsán elemezték a kötelempéldány-szolgáltatás bevezetésének lehetőségeit.

(IFLA-HUN, 2011. jan. 24. Haraszi Katalin híre alapján)